فصلنامه علمی مرمت و معماری ایران
سال دوازدهم، شماره سی و یکم، پاییز ۱۴۰۱

نوع مقاله: پژوهشی
دریافت مقاله: ۱۳۹۹/۰۶/۰۲
پذیرش مقاله: ۱۴۰۰/۱۰/۱۹
صفحات: ۳۴-۱۹
10.29252/mmi.1004.14001019

تحلیل کاربرد نظریه قرارگاه رفتار در مطالعات رفتار– محیط مسکن (موردپژوهی: محیط‌های مسکونی روستایی)

محسن افشاری*

چکیده

محیط زندگی انسان را واحدهای ترکیبی از "رفتار- کالبد"، به نام "قرارگاه رفتار" با ویژگی‌های "الگوهای رفتاری دائمی، ظرف کالبدی و دوره زمانی"، شکل داده است. قرارگاه رفتار در مساکن شهری، دارای تفکیک فضائی مناسب و عمدتاً بدون هم‌پوشانی فضائی و زمانی است؛ لیکن در مساکن روستایی، علی‌رغم ظاهر ساده آنها، درهم‌تنیدگی خاصی بین رویدادهای رفتاری و ظرف کالبدی آنها در کنار مؤلفه‌های زمانی وجود دارد که باعث استفاده توأمان از وجوه فضائی و زمانی برای رویداد رفتارها در محیط مسکن می‌شود. بنابراین با توجه به اهمیت موضوع، در این مقاله، به صورت ویژه نظریه قرارگاه رفتار در مطالعات رفتار- محیط مسکن روستایی با نگاهی تحلیلی به‌کار گرفته شد. مطابق با مبانی نظری پژوهش، ویژگی‌هایی همچون؛ "فعالیت قرارگاه‌ها، افراد شامل، فضای محاطی، مقطع زمانی و بازه زمانی رویداد فعالیت قرارگاه‌ها، توالی زمانی و فضائی قرارگاه‌ها، تفکیک و تجمع قرارگاه‌ها" در محیط مسکن بررسی شده‌اند. با توجه به ماهیت مسئله، در مرحله اول "روش تحقیق توصیفی" جهت تصویرسازی قرارگاه‌های رفتار به‌کار گرفته شد. از زیرشاخه‌های روش تحقیق توصیفی، از نوع "پیمایشی" و "روش مقطعی" استفاده شد که به منظور گردآوری داده‌های ویژگی‌های قرارگاه‌های رفتار، در یک مقطع زمانی یک‌ماهه از "نمونه‌گیری نظری هدفمند" بهره گرفته شد. در مرحله دوم این پژوهش، داده‌های گردآوری‌شده در بخش‌های مختلف از ویژگی‌های قرارگاه‌های رفتار مورد تحلیل محتوا قرار گرفتند و سپس داده‌های مبتنی بر مشاهده و مصاحبه بر پایه کدگذاری "باز، محوری و انتخابی" روش تحقیق زمینه‌ای بررسی شدند. داده‌های تحقیق، از ابزارهای عکس‌برداری و برداشت نقشه‌های انتظام فضائی و دیاگرام‌های قرارگاه‌های رفتار و سپس مصاحبه و تحلیل مشاهدات حاصل شده‌اند. یافته‌های تحقیق در حوزه‌های "تأثیر افراد انجام‌دهنده فعالیت‌ها بر انتظام قرارگاه، زمان‌مندی و فضامندی فعالیت‌ها، تفکیک قرارگاه‌ها، تجمیع قرارگاه‌ها، توالی فضائی قرارگاه‌ها، توالی زمانی قرارگاه‌ها، خصوصیات فضائی قرارگاه‌ها، فواصل فضائی قرارگاه‌ها" تشریح شده‌اند. با توجه به هدف اصلی تحقیق، نظریه قرارگاه رفتار در مطالعات رفتار- محیط مسکن گسترش داده شده و روش‌مندی این تحقیق، در دروس "تحلیل و طراحی روستا" قابل کاربرد است. در بخش نتیجه‌گیری، بر اساس جدول ویژگی قرارگاه‌های رفتار، باید سه دسته کلی موضوعی شامل؛ ۱) مشخصات کلی قرارگاه رفتار، ۲) ویژگی‌های مربوط به نظام فعالیت‌ها و ۳) ویژگی‌های فضائی قرارگاه‌ها مورد توجه گیرند که هر کدام در پنج زیرشاخه قابل تحقیق و پیگیری است.

کلیدواژه‌ها: مسکن، مساکن روستایی، مطالعات رفتار- محیط، نظریه قرارگاه رفتار، روستا

* استادیار، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه هنر اصفهان. m.afshary@aui.ac.ir

مقدمه

محیط پیرامونی در عام‌ترین شکل خود می‌تواند با تأثیر بر محیط ادراکی، به شیوه‌ای ذهنی برای یادآوری رفتار صحیح تبدیل شود. محیط‌ها نه‌تنها موجب یادآوری می‌شوند، بلکه امکان پیش‌بینی را فراهم می‌آورند و جواب‌ها را هدایت می‌کنند. محیط‌های موفق، رفتارهایی را که از افراد انتظار می‌روند و اینکه چه کسی چه کاری انجام دهد، کجا، کی و یا با چه کسی را یادآوری می‌کنند (Rapoport, 1990: 67-80). محیط‌ها نمی‌توانند رفتارها را تولید کنند، اما می‌توانند فرآیندهای شناختی، حالات و رفتارهای مشخصی را راهنمایی یا جلوگیری کنند (Rapoport, 2005: 11)؛ از این‌رو، مطالعات رفتار- محیط اهمیت داشته و در محیط‌های مسکونی که به لحاظ روان‌شناختی مهم هستند، لزوم تمرکز روی مطالعات رفتار- محیط احساس می‌شود.

یکی از مفاهیمی که به مطالعه محیط رفتاری انسان کمک نموده، مفهوم "قرارگاه رفتار"[1] است. دانشمندان علوم رفتاری، این مفهوم را با پژوهش در رفتار در محیط واقعی و زندگی روزمره افراد مورد توجه قرار داده‌اند. "بارکر" بنیان‌گذار روان‌شناسی اکولوژیک[2] و نظریه قرارگاه رفتار، به مطالعه روابط میان رفتارهای هدفمند اشخاص و قرارگاه‌های رفتار آنها پرداخته است. مفهوم "اکولوژی" که از علم بیولوژی اقتباس شده، بر این عقیده است که هر ارگانیسمی به‌طور پیوسته در تعامل با محیط پیرامون خود است (Barker, 1968: 18-34). روان‌شناسان اکولوژیک، محیط واقعی زندگی و رفتار انسان را متشکل از واحدهایی می‌دانند که در ارتباط با هم، اما در عین حال مستقل از هم کار می‌کنند؛ این واحدها ترکیبی از "رفتار- کالبد" هستند که آنها را "قرارگاه رفتار" نامیده‌اند. قرارگاه‌های رفتار به واسطه مکان‌ها و زمان‌های مشخص تعریف می‌شوند و عناصر انسانی و کالبدی آنها به‌گونه‌ای سازمان‌یافته عمل می‌کنند که فعالیت‌ها در نظمی قاعده‌مند اتفاق می‌افتند. یک قرارگاه رفتار، ترکیبی از الگوهای رفتاری دائمی (تکرارشونده) و ظرف کالبدی است(Ibid) که دوره زمانی رویداد الگوهای رفتار نیز بدان افزوده شد (Wicker, 1979: 8). قرارگاه‌های رفتار، تأثیری تعیین‌کننده بر رفتار دارند؛ لذا بر تعاملات اجتماعی در محیط تأثیر می‌گذارند (Barker, 1968: 137). به سبب اهمیت این مفهوم، محیط نظامی از قرارگاه‌های رفتار[3] نیز تعریف شده است (Rapoport, 2005: 24).

نظریه قرارگاه رفتار با توجه به اهمیتی که دارد، توسط محققین به‌عنوان واحدی برای تحلیل محیط‌های مسکونی توصیه شده است. با توجه به تجارب قبلی در حوزه مطالعات قرارگاه رفتار، ایجاد یک روش‌مندی برای تحلیل کاربرد نظریه قرارگاه رفتار لازم بود تا خوانش ویژگی‌های فضائی و زمانی رویدادهای رفتاری در محیط سکونت برای پژوهشگران و به‌ویژه برای دانشجویان در دسترس قرار گیرد؛ با این دیدگاه که روش‌مندی تحقیق، قابل تعمیم به دیگر محیط‌های سکونتی نیز باشد.

قرارگاه‌های رفتار، در محیط‌های مختلف مساکن شهری تا روستایی ویژگی‌های متفاوتی دارند که تفاوت مهم آنها در نوع هم‌پوشانی زمانی و فضائی قرارگاه‌ها و توالی فضائی و زمانی رویدادها است. قرارگاه رفتار در مساکن شهری، دارای حداقل هم‌پوشانی زمانی و فضائی است؛ لیکن در مساکن روستایی، علی‌رغم ظاهر ساده آنها، توالی و هم‌پوشانی خاصی بین رویدادهای رفتاری و ظرف کالبدی آنها در کنار مؤلفه‌های زمانی وجود دارد که آن را متفاوت از دیگر انواع مساکن می‌نماید. بنابراین با توجه به اهمیت موضوع، به صورت ویژه نظریه قرارگاه رفتار در مطالعات رفتار- محیط موردپژوهی مسکن روستایی با نگاهی تحلیلی به‌کار گرفته شده است. نظریه قرارگاه رفتار با توجه به اهمیتی که دارد، تاکنون به‌عنوان واحدی برای تحلیل و طراحی محیط، کمتر مورد توجه محققان و طراحان حوزه محیط روستایی بوده است.

در این پژوهش سعی شده است که به‌عنوان هدف اصلی تحقیق، نحوه کاربرد این نظریه در یک موردپژوهی محیط‌های مسکونی روستایی بررسی شود. به‌عنوان هدف فرعی، این پژوهش به دنبال این است که روش‌مندی تحقیق قابلیت انجام و تعمیم پژوهش میدانی و فهم قرارگاه‌های رفتار در محیط مسکن روستایی را داشته باشد و برای دانشجویان دوره کارشناسی نیز قابل استفاده باشد. بنابراین، پرسش‌هایی که این تحقیق در جست‌وجوی پاسخ دادن به آنها است عبارت هستند از؛ ۱. کاربرد نظریه قرارگاه رفتار در مطالعات رفتار محیط مسکن چگونه قابل گسترش است؟ ۲. ابزارهای پیاده‌سازی و پژوهش میدانی نظریه قرارگاه رفتار در یک محیط مسکونی روستایی چه هستند؟

فرض این پژوهش بر این است که برای پاسخ به پرسش‌های تحقیق، ابتدا مؤلفه‌های شناسایی و تحلیل قرارگاه‌های رفتار واکاوی شوند و آنگاه بر اساس مؤلفه‌های قرارگاه‌های رفتار بتوان انجام یک تحقیق میدانی را پیاده‌سازی نمود. مطابق با تعاریف مقدماتی، مؤلفه‌های قرارگاه‌های رفتار، وجوه فضائی و زمانی قرارگاه‌های رفتار هستند که می‌توان آنها را از طریق مشاهده، مستندنگاری داده‌های میدانی و مصاحبه با ساکنین در یک روش تحقیق نظام‌مند تحلیل کرد.

پیشینه پژوهش

شکل‌گیری و تکمیل مفهوم قرارگاه رفتار با مطالعات بارکر (۱۹۶۸)، ویکر (۱۹۷۹) و سپس راپاپورت (۱۹۹۰) صورت گرفته است. از دیدگاه "بارکر" (۱۹۶۸) در کتاب "مفاهیم و روش‌های روان‌شناسی بوم‌شناختی برای مطالعه محیط رفتار انسان"، یک قرارگاه رفتار، ترکیبی از الگوهای رفتاری تکرارشونده و ظرف کالبدی است. ظرف کالبدی دربرگیرنده[۴] رفتار است و با رفتار هم‌ساختی دارد. مرزهای زمانی و فیزیکی، ظرف کالبدی الگوی رفتار را بی‌هیچ وقفه‌ای محصور می‌کنند. قرارگاه‌های رفتار در نظامی از فعالیت‌ها در درجه مشخصی از وابستگی متقابل هستند. این قرارگاه‌ها دارای ویژگی‌های متغیری هستند که این ویژگی‌ها شامل؛ موقعیت جغرافیایی، موقعیت زمانی، توالی رویدادها، دوره تناوب، جمعیت، زمان اشتغال، موقعیت کارکردی افراد، شکل‌های متفاوت الگوی رفتار، سازوکارهای رفتاری، فشار مشارکت و شمول افراد می‌شوند.

قرارگاه‌های رفتار، سازه‌ای درونی دارند؛ این سازه می‌تواند با نظام درونی محیط کالبدی هماهنگ شود. افراد یا گروه‌های مختلف به دلیل داشتن نقش‌های متفاوت، بخش‌های مختلفی از قرارگاه‌های رفتار را اشغال می‌کنند. بسیاری از سازه‌های قرارگاه‌های رفتار بر اساس اینکه چه کسی رفتار را کنترل می‌کند، شکل می‌گیرند. فضای تحت کنترل فرد، حوزه عملکرد[۵] نامیده می‌شود. همه قرارگاه‌های رفتار حوزه عملکرد ندارند و همه حوزه‌های عملکرد با فضای معماری متمایز نمی‌شوند (لنگ، ۱۳۸۱: ۱۲۸).

"اسکات" (۲۰۰۵) در مقاله‌ای تحت عنوان "یک نظریه قدرتمند و یک پارادوکس"، قدرت تعیین‌کننده قرارگاه‌های رفتار را در چهار علت می‌داند. مهم‌ترین این علل، طبیعت فراشخصی[۶] قرارگاه‌های رفتار است؛ به این معنی که قرارگاه‌های رفتار مستقل از ادراک افراد (ذهن) وجود دارند. این قرارگاه‌ها پدیده‌ای عینی هستند و به لحاظ زمان و فضا موقعیت مشخص دارند؛ به‌عبارتی، دارای مرزهای زمانی و فضائی هستند. نقش‌هایی که افراد درون قرارگاه‌های رفتار به عهده دارند، ویژگی‌هایی شخصی متعلق به آنان نیستند، بلکه مؤلفه‌هایی از قرارگاه‌های رفتار هستند. دلیل دوم قدرت تعیین‌کننده قرارگاه‌های رفتار این است که میان همه مؤلفه‌های قرارگاه یعنی ظرف کالبدی و الگوی رفتاری، وابستگی متقابل وجود دارد که منجر به انسجام می‌شود. "بارکر" این موضوع را تحت مفهوم هم‌ساختی[۷] نامیده است. هم‌ساختی به این معنا است که عناصر انسانی و غیرانسانی قرارگاه کاملاً با هم سازگار هستند. علت سوم قدرت قرارگاه‌ها، ویژگی خودتنظیم‌گری[۸] آنها است. قرارگاه‌های رفتار به‌طور پیوسته خود را متناسب با هدفی مشخص تنظیم می‌کنند؛ به این معنا که قرارگاه‌ها درجه‌ای از آزادی را در الگوی پایه رفتاری قرارگاه برای انسان قائل می‌شوند و دلیل چهارم قدرت قرارگاه‌های رفتار، افرادی هستند که ضمن انجام الگوی رفتاری قرارگاه، خود ارسال‌کننده پیام و علائم برای سایرین هستند.

"لنگ و مالسکی" (۲۰۱۱) در کتاب "بازنگری در کارکردگرایی، نظریه هنجاری معماری و علوم رفتاری"، سکونتگاه‌های انسانی را به سیستم‌هایی از قرارگاه‌های رفتار با نظمی پیچیده و در سلسله مراتبی نسبت به هم تعریف نموده‌اند. محیط ساخته‌شده، مجموعه‌ای از قرارگاه‌های رفتار است که به دو دسته مکان‌ها و رابطه‌ها تقسیم می‌شود. مکان‌ها پذیرای الگوهای رفتار هستند که در یک محدوده زمانی و مکانی مشخص تکرار می‌شوند و رابطه‌ها کانال‌های حرکتی هستند که مکان‌ها را درون یک سیستم و در ارتباط با هم نگه می‌دارند.

"ویکر" (۲۰۱۲) در مقاله‌ای تحت عنوان "دیدگاه‌های قرارگاه‌های رفتار"، مفاهیم جدیدی را در خصوص قرارگاه رفتار به مفاهیم قبلی آن عرضه نمود که به آنها اشاره می‌شود. قرارگاه رفتار دارای چرخه زندگی[۹] است؛ بدین معنی که قرارگاه همواره در حال تغییر است و در طول زمان و روز به روز بازسازی می‌شود. دوم اینکه قرارگاه‌های رفتار محصول تعامل میان افراد و معناهایی هستند که در این رابطه شکل می‌گیرند. در واقع، فعل و انفعالات درون قرارگاه تحت فرآیند معناسازی[۱۰] توسط افراد آن هستند. این معانی به واسطه علائم و نشانه‌های کلامی و غیرکلامی از سوی ظرف کالبدی قرارگاه برقرار می‌شوند. سومین مبحث "ویکر" بر این عقیده استوار است که متن و زمینه بزرگ‌تری که قرارگاه رفتار بدان تعلق دارد، تأثیر قابل‌توجهی بر کارکرد آن دارد. برای مثال، قرارگاه رفتار همواره با شبکه‌ای از قرارگاه‌های رفتار دیگر از طریق تبادل منابع یا اطلاعات و یا دخالت در امور یکدیگر در ارتباط است.

در حوزه مطالعات محیط‌های سکونت نیز در مورد برهم‌کنش نحو فضا و قرارگاه‌های رفتاری به منظور مقایسه الگوهای رفتاری- حرکتی در محیط‌های مسکونی، تحقیقی انجام شده است (همدانی گلشن و همکاران، ۱۳۹۸) و در یک تحقیق مرتبط با این نوشتار، تبیین سینومرفی در قرارگاه‌های رفتاری بر اساس شیوه زندگی در خانه‌های محلی روستایی مبتنی بر خوانش از ادبیات داستانی (هاشمیان و همکاران، ۱۴۰۰) صورت گرفته که مبنای آن ادبیات داستانی بوده و تحقیق

میدانی صورت نگرفته است. در خصوص شناخت و تحلیل عوامل محیطی و رفتاری مساکن روستایی، مطالعاتی صورت گرفته‌اند؛ "تحلیل و ارزیابی ویژگی‌های مسکن روستایی بر اساس نمونه‌گیری سال ۱۳۹۲" (سرتیپی‌پور و همکاران، ۱۳۹۷) و "تحلیل ساختاری- کارکردی طرح‌های هادی روستایی در ارتقای کیفیت سرزندگی روستائیان" (شریفی‌نیا، ۱۳۹۹). "مسکن بومی و شیوه سکونت در حاشیه رودخانه سرباز بلوچستان" (ترشابی و همکاران، ۱۴۰۰)، "طراحی و شکل‌گیری خانه روستایی به روایت معماران قدیمی (مطالعه موردی: روستاهای شهرستان گرمسار)" (زرگر و همکاران، ۱۳۹۶)، "گونه‌شناسی مسکن روستایی شهرستان بروجرد بر پایه الگوهای بومی ساختاری- کالبدی (نمونه موردی: روستای کوشکی سفلی)" (رحیمی پور و همکاران، ۱۳۹۹) و "کیفیت فضائی در طراحی بافت سکونتگاه‌های کوچک: بافت‌های روستایی" (سرتیپی‌پور و سرتیپی‌پور، ۱۳۹۸)، از جمله تحقیقاتی بودند که ویژگی‌های محیطی، کارکردی و رفتاری مساکن روستایی را مورد توجه و مطالعه و تحلیل قرار داده بودند.

آنچه که از مطالعات قبلی در مورد قرارگاه‌های مسکن قابل برداشت است، این است که تاکنون تحقیق قابل‌توجهی در خصوص قرارگاه‌های رفتار در مسکن صورت نگرفته است. عمده تعاریف در حد کلیات باقی مانده و ابزارهای ملموس بررسی قرارگاه رفتار فراهم نشده‌اند. برخی از مطالعات نیز فهم درستی از قرارگاه رفتار نداشته‌اند، زیرا قرارگاه رفتار همانند یک فضا نیست؛ در یک قرارگاه، در طول زمان، ممکن است فعالیت‌های مختلفی روی دهند و یا در یک فضا، به صورت هم‌زمان ممکن است چندین قرارگاه وجود داشته باشد. در پاره‌ای از تحقیقات نیز یک قرارگاه را مساوی با یک نهاد توصیف کرده‌اند که با تعاریف قرارگاه مطابقت ندارد. بنابراین، این پژوهش به دنبال گسترش و کاربرد نظریه قرارگاه رفتار در مطالعات رفتار- محیط مسکن است که قابلیت انجام پژوهش میدانی و فهم قرارگاه‌های رفتار در محیط مسکن را داشته باشد.

مبانی نظری

قرارگاه‌های رفتار و قوانین آنها معمولاً با اشارات[۱۱] که عناصر فیزیکی قرارگاه‌ها و مبلمان آنها هستند، ارتباط دارند. این اشارات، به‌عنوان عوامل یادمانی و یادآور عمل می‌کنند و باعث می‌شوند تا بهره‌برداران، رفتار مشابهی را در باب آنها در پیش بگیرند. اشارات برای اثرگذاری باید فهمیده شوند؛ بنابراین اشاراتی که با طرح‌واره‌های فرهنگی مطابق نباشند، فهمیده نخواهند شد (Rapoport, 1993: 14; 2005: 28).

"راپاپورت" محیط را متشکل از "عناصر ثابت، نیمه‌ثابت و غیرثابت"[۱۲] می‌داند. عناصر ثابت مثل دیوارها، کف، سقف و ستون‌ها؛ عناصر نیمه‌ثابت مانند مبلمان در مقیاس خانه و شهر و عناصر غیرثابت مانند افراد، رفتارها و غیره هستند. عناصر نیمه‌ثابت با ترکیب در فضاها، راهنمای رفتار هستند (Rapoport, 2005: 31-35; 1990: 88-95). در یک محیط متشکل از عناصر مختلف، عناصر نیمه‌ثابت مانند مبلمان اشارات را فراهم می‌کنند و راهنمای رفتار هستند و مشخص‌سازی محیط از طریق عناصر غیرثابت صورت می‌گیرد. اهمیت عناصر نیمه‌ثابت در تعریف قرارگاه‌های رفتار و هدایت رفتار است (Rapoport, 2005: 31-35). از دیدگاه راپاپورت، یک فضا می‌تواند هم‌زمان قرارگاه‌های زیادی را در بر بگیرد. همچنین در طول زمان، قرارگاه‌های رفتار متفاوتی می‌توانند در یک فضا اتفاق بیفتند. بنابراین باید توجه داشت که قرارگاه‌ها مانند فضا نیستند.

قرارگاه‌های رفتار در مقیاس‌های مختلف روی می‌دهند و هر قرارگاه رفتار، بخشی از یک نظام بزرگ‌تر است. در قرارگاه‌های رفتار، قوانین حاکم هستند و فرهنگ تعیین‌کننده مناسب بودن یا نبودن یک رفتار (چه کسی، چه کاری، کجا، با چه کسی و چرا) است (Ibid: 23-24). همین مشخصه‌ها به محقق کمک می‌نمایند که چه ویژگی‌هایی را در کاربرد نظریه قرارگاه رفتار در مطالعات مسکن در نظر داشته باشد. بر همین مبنا است که "کولن" (۲۰۱۴) درباره ارتباط مفاهیم "قرارگاه رفتار و قابلیت‌های محیط" در مطالعات مسکن می‌نویسد که "قابلیت‌های محیط" یک "رابطه فردی- محیطی"[۱۳] هستند و قرارگاه رفتار، یک "رابطه جمعی- محیطی"[۱۴] است. قابلیت‌های مشخص معمولاً در قرارگاه‌های رفتار ویژه‌سازی می‌شوند. از نگاه وی، قرارگاه‌های رفتار، نواحی فضائی- زمانی در ارتباط با اعمال اجتماعی و رفتارهای فردی هستند که زمینه‌ای را برای رویداد فعالیت‌های فردی و جمعی افراد فراهم می‌آورند (Coolen, 2014: 11-12). البته در این راستا، ویژگی‌های قرارگاه‌های رفتار شامل؛ ۱. طبیعت فراشخصی، ۲. هم‌ساختی، ۳. خودتنظیم‌گری و ۴. ارسال پیام و علائم توسط افراد انجام‌دهنده الگوی رفتاری قرارگاه را باید در نظر گرفت(Scott, 2005: 297-298).

از سویی دیگر، باید در نظر گرفت که فعالیت‌ها در فضای معماری رخ نمی‌دهند، بلکه در مجموعه‌ای از قرارگاه‌های رفتار در برون و در کل "زمینه فرهنگی"[۱۵] رخ می‌دهند (Rapoport, 1993: 18). مفهوم زمینه فرهنگی، از جغرافیای فرهنگی و تعامل کنش انسانی در بستر منظرهای باستانی در

طول زمان اقتباس شده است(Rapoport, 2005: 21-39)؛ زمینه فرهنگی بیانگر ترجیحات مشترک انسان‌ها است (Ibid: ۵۲). بنابراین، متن و زمینه بزرگ‌تری که قرارگاه رفتار بدان تعلق دارد، تأثیر قابل‌توجهی بر کارکرد آن دارد (Wicker, 2012: 487-489).

به‌طور کلی، برای پژوهش‌های فرهنگی در مسکن نیز توصیه می‌شود که رویداد رفتارها در محیط مسکن مشاهده شود و رفتارهای مشابه در نظام فعالیت‌ها[۱۶] در مجموعه‌ای از قرارگاه‌های رفتار مطالعه شوند (Rapoport, 2005: 20-25). نظام فعالیت‌ها در نظامی از قرارگاه‌های رفتار روی می‌دهد که اینها به روش پیچیده‌ای در یک فضا و در یک زمان خاص به فرهنگ مرتبط هستند و در این باره باید نظامی از فعالیت‌ها تحلیل شود (Rapoport, 1993: 9). در فرهنگ‌های مختلف، ترتیب و توالی قرارگاه‌های رفتار وابسته به نظام فعالیت‌ها متفاوت است (Rapoport, 2005: 30). سکونتگاه‌های انسانی را به سیستم‌هایی از قرارگاه‌های رفتار با نظمی پیچیده و در سلسله مراتبی نسبت به هم تعریف نموده‌اند (Lang & Moleski, 2011: 81) که دارای چرخه زندگی هستند(Wicker, 2012: 488). بنابراین باید مسئله توالی فعالیت‌ها در قرارگاه‌های مختلف مسکن بررسی شود.

در محیط زندگی انسان علاوه بر رویداد خود فعالیت‌ها، وجوه زمانی و فضائی آنها نیز اهمیت دارند. رویداد فعالیت‌ها در محیط مسکن با زمان‌مندی و فضامندی همراه است که نظام فعالیت‌ها را در نظامی از قرارگاه‌های رفتار در محیط مسکن شکل می‌دهد.

با توجه به مطالب فوق و نمودار مفهومی پژوهش در تصویر ۱، در یک دسته‌بندی، عناصر قابل‌توجه در بررسی قرارگاه‌های رفتار را می‌توان شامل؛ "ماهیت قرارگاه، چگونگی استفاده و توسط چه افرادی، حوزه‌های نفوذ و عملکرد قرارگاه، قوانین حاکم بر قرارگاه، رفتارها و فعالیت‌های روزمره قرارگاه، اشارات قرارگاه، ماهیت مرزهای قرارگاه، ترتیب و توالی قرارگاه‌ها، دلیل ترتیب قرارگاه‌ها، مقیاس قرارگاه، ارتباط یا تفکیک قرارگاه‌ها و ماهیت ارتباط یا تفکیک قرارگاه‌های رفتار" عنوان نمود. از دیدگاه مبانی نظری پژوهش، هر کدام از مقولات ذکرشده را به‌عنوان یک مؤلفه قابل‌پیگیری از قرارگاه‌ها می‌توان در قرارگاه‌های محیط موردپژوهی مسکن روستایی بررسی نمود و وجوه فضائی و زمانی قرارگاه‌های رفتار آن را در یک روش تحقیق نظام‌مند تحلیل کرد.

روش پژوهش

با توجه به ماهیت اکتشافی مسئله و چارچوب نظری پژوهش که مربوط به فهم ویژگی‌های قرارگاه‌های رفتار است، در مرحله اول، انجام این تحقیق تحت "روش تحقیق توصیفی" قرار گرفت (حافظ‌نیا، ۱۳۸۹: ۷۸-۶۹). "تحقیق توصیفی" شامل مجموعه روش‌هایی است که هدف آن، توصیف کردن شرایط یا وضعیت پدیده‌های مورد بررسی است (بازرگان، ۱۳۸۹: ۴۷-۴۵) که در این پژوهش از "تحقیقات توصیفی محض" جهت کشف و تصویرسازی ماهیت و وضعیت موجود قرارگاه‌های رفتار استفاده شده است.

برای بررسی ویژگی‌های قرارگاه‌های رفتار، روش تحقیق توصیفی از نوع "پیمایشی" به‌کار گرفته شد. این نوع تحقیق

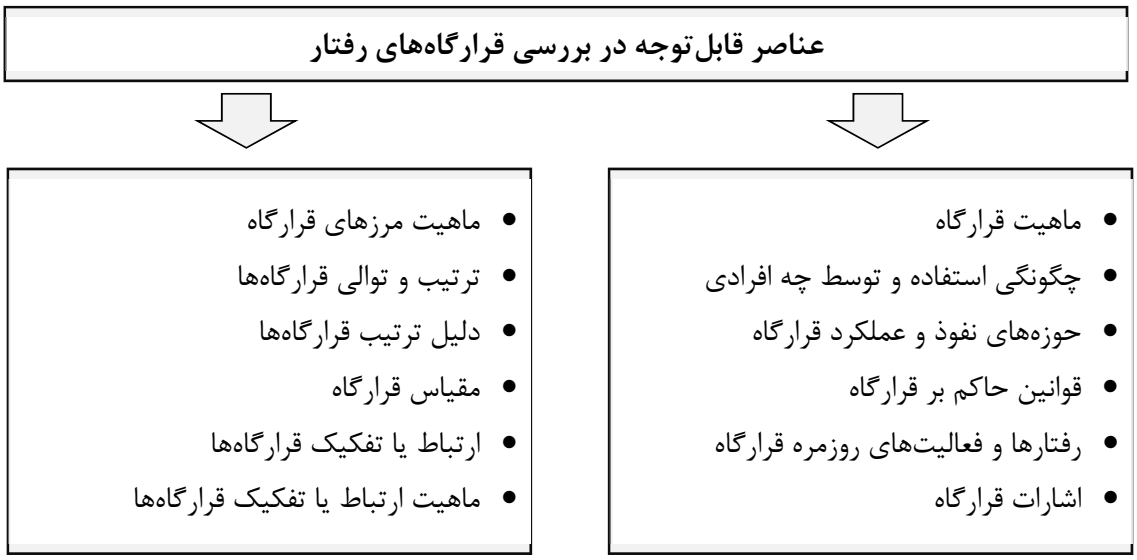

تصویر ۱. نمودار مفهومی پژوهش (نگارنده)

می‌تواند برای پاسخ به سؤال‌های پژوهشی جهت فهم ماهیت شرایط موجود، رابطه میان رویدادها و وضعیت موجود مورد استفاده قرار گیرد. در تحقیقات پیمایشی این پژوهش، از "روش مقطعی" بهره گرفته شد (حافظ‌نیا، ۱۳۸۹: ۷۳ و ۷۴). در این راستا، به منظور گردآوری داده‌ها، در یک مقطع زمانی یک‌ماهه از "نمونه‌گیری نظری هدفمند" استفاده شده است (رنجبر و همکاران، ۱۳۹۱: ۲۴۰).

در مرحله دوم این پژوهش، محتوای اطلاعات گردآوری‌شده در بخش‌های مختلف از ویژگی‌های قرارگاه‌های رفتار مورد تحلیل محتوا (آذر، ۱۳۸۰: ۸-۴) قرار گرفت. در این مرحله، داده‌های مبتنی بر مشاهده و مصاحبه به صورت کدگذاری باز مورد توجه قرار گرفتند. رویکرد کدگذاری اطلاعات توسط روش فوق بر پایه کدگذاری "باز، محوری و انتخابی" روش تحقیق زمینه‌ای است (استراس و کوربین، ۱۳۸۷: ۱۴۳-۵۵) که در این پژوهش مورد استفاده قرار گرفته است.

برای پیاده‌سازی مبانی نظری، موردپژوهی (گروت و وانگ، ۱۳۸۸: ۳۴۸-۳۴۱) صورت گرفته است. داده‌های تحقیق از دو ابزار اصلی "مصاحبه" و "مشاهده" تأمین شده‌اند. برای این منظور، از روش‌های عکس‌برداری و برداشت نقشه‌های انتظام فضائی و دیاگرام‌های قرارگاه‌های رفتار (مطابق با تصویر ۱) و سپس مصاحبه و تحلیل مشاهدات استفاده شده است. در این تحقیق، ویژگی‌های قرارگاه‌ها، خصوصیاتی از مسکن همچون؛ "ابعاد فضائی، جهت‌گیری جغرافیائی، قرارگیری در محیط طبیعی، فرم فضائی، فن ساخت، هم‌جواری فضاها، مبلمان، موقعیت ورودی و همچنین نوع فعالیت قرارگاه‌های فضا" بررسی شدند.

برای انجام این تحقیق، نظام فعالیت‌ها در نمونه‌های انتخابی از مسکن در استان اصفهان در روستای زفره بررسی و ثبت شد. هدف از ثبت دیاگرام قرارگاه‌های رفتار مسکن، استخراج عناصر غیرثابت محیط مسکن یعنی فعالیت‌ها در ارتباط با عناصر ثابت و نیمه‌ثابت است. استخراج توالی فعالیت‌ها در طول زمان در یک شبانه‌روز صورت گرفت که نتیجه آن، ترسیم دیاگرام توالی فضائی و زمانی قرارگاه‌های رفتار بر روی نقشه‌های انتظام فضائی مسکن بود. پس از برداشت نقشه‌های انتظام فضائی و دیاگرام قرارگاه‌های رفتار، خصوصیات محیط و ویژگی‌های قرارگاه‌ها بررسی شدند و مسائلی همچون؛ افراد و فعالیت قرارگاه‌ها، ابعاد فضائی و جای‌گیری آنها، ارتباط و تفکیک قرارگاه‌ها و توالی زمانی و فضائی قرارگاه‌ها مورد بررسی قرار گرفتند.

البته باید در نظر داشت که تمایز و تعدد میان قرارگاه‌های رفتار و فراوانی نشانه‌ها در جوامع بزرگ نسبت به جوامع کوچک و سنتی بیشتر است. در جوامع کوچک و سنتی، قرارگاه‌های کم، هم‌پوشانی زمانی فعالیت‌ها و حداقل اشارات وجود دارد، ولی در جوامع بزرگ، قرارگاه‌های زیاد و تفکیک‌شده، اشارات فراوان و هم‌پوشانی زمانی کم قرارگاه‌ها وجود دارد (Rapoport, 1990: 183-185; 1993: 17)؛ به همین دلیل است که در این پژوهش، محیط‌های مسکونی روستایی موردپژوهی شده‌اند تا تمایز و تعداد قرارگاه‌ها با توجه به رویداد زمانی آنها نیز مورد توجه باشد.

قلمرو مکانی این تحقیق، روستای زفره در استان اصفهان، شهرستان اصفهان، بخش کوهپایه، دهستان زفره است. زفره، روستایی است از توابع بخش کوهپایه شهرستان اصفهان که در ۷۵ کیلومتری شمال شرق اصفهان واقع شده است. ۶۱۴ خانوار در این روستا زندگی می‌کنند که حدود ۲۰۰۹ نفر سکنه آن را تشکیل می‌دهند. شغل بیشتر مردم زفره، کشاورزی و دامداری است. شهرهای نزدیک به روستا، اردستان و نائین به ترتیب با فاصله‌های حدود ۷۱ و ۱۰۲ کیلومتر هستند. این روستا با روستای سجزی از دو مسیر به فواصل حدود ۳۴ و ۴۰ کیلومتر همسایه است. کوهپایه و ورتون، با فاصله حدود ۵۸ کیلومتر و ۲۰ کیلومتر، از دیگر روستاهای نزدیک به زفره هستند. در محدوده اطراف روستای زفره، تراکم آبادی‌ها در مناطق شمالی و جنوب شرقی شکل گرفته است. از جمله این آبادی‌ها می‌توان به سورچه پایین، لاوانی، مزرعه حاج علی، مزرعه عباسعلی، عباس‌آباد، خالی‌شاه در شمال منطقه و مزرعه دکتر رضوان، مجیدآباد، شصت پا، نصرتیه و مزرعه دیزی در جنوب شرق و جنوب منطقه اشاره کرد که برای اطمینان از اشباع نظری، پیمایش تکمیلی روستاها و آبادی‌های هم‌جوار نیز در برنامه تحقیق قرار گرفت.

انتخاب مشارکت‌کنندگان در پژوهش کیفی با هدف دست‌یابی به بیشترین اطلاعات درباره پدیده مورد بررسی انجام می‌شود. لذا در پژوهش کیفی، نمونه‌های پژوهش انتخاب یا دعوت می‌شوند. نمونه‌گیری هدفمند که نمونه‌گیری غیراحتمالی، هدف‌دار یا کیفی نیز نامیده می‌شود، به معنی انتخاب هدف‌دار واحدهای پژوهش برای کسب اطلاعات یا دانش است. استفاده از روش اشباع داده در پژوهش‌های کیفی به‌عنوان استاندارد طلایی پایان نمونه‌گیری در نظر گرفته می‌شود (رنجبر و همکاران، ۱۳۹۱: ۲۴۵). در راستای مطلب فوق، نمونه‌های مساکن روستایی مطالعه و بررسی شدند؛ در حین پیمایش میدانی، از نمونه‌های ۲۵ تا ۳۰ داده‌های تکراری دریافت می‌شدند. بنابراین با توجه به اشباع نظری، بررسی نمونه‌های موردی تکمیل شد و پایان یافت.

یافته‌های پژوهش

برای مطالعه قرارگاه‌های رفتار در محیط مسکن، ویژگی‌های قرارگاه‌ها در محیط مسکن نمونه‌های موردی با "نمونه‌گیری نظری هدفمند" در محیط مسکن روستایی بررسی شدند. دلیل انتخاب مسکن روستایی، طیف قابل‌توجه قرارگاه‌ها در محیط مسکن است که مشابه آن در محیط مسکن شهری قابل بررسی نیست و از جنبه نظری تحقیق، نتایج بررسی آن چشمگیر هستند. در این تحقیق، فعالیت‌های ساکنین در محیط‌های مسکونی روستایی در استان اصفهان، مورد شناسایی قرار گرفتند. مطابق با جدول ۱، قرارگاه‌های رفتار در مسکن نمونه‌های انتخابی از مسکن روستایی مشخص شدند.

در این بررسی‌های موردی، خصوصیات ثابت و نیمه‌ثابت مسکن و محیط پیرامون آن از طریق مشاهده، ترسیم نقشه‌های مقیاس‌دار محیط و عکس‌برداری، استخراج و برای تحلیل مستندسازی شدند. توالی فعالیت‌ها (قرارگاه‌ها) در طول زمان و در یک شبانه‌روز استخراج و برای تحلیل مستندسازی شد (تصاویر ۲ و ۳). دیاگرام توالی فضائی و زمانی قرارگاه‌های رفتار برای هر مسکن ترسیم شد و دیاگرام‌ها مجدداً در موقعیت مسکن با حضور ساکنین، بررسی و بازبینی و مستند شدند.

مطابق با مبانی نظری، ویژگی‌های قرارگاه‌های مورد مطالعه شامل؛ "فعالیت قرارگاه، افراد قرارگاه، فضای قرارگاه، مقطع زمانی، بازه زمانی، فعالیت قبل، فضا و تفاوت زمانی آن، فعالیت بعد، فضا و تفاوت زمانی آن، منفک از چه قرارگاه‌هایی، مجمع با چه قرارگاه‌هایی، نشانه‌های وجود قلمرو قرارگاه، خصوصیات فضائی قرارگاه، تأثیر فعالیت قرارگاه (وجه آشکار) بر انتظام فضاها، تأثیر پیامدهای فعالیت قرارگاه (وجه پنهان) بر انتظام فضاها، اثر ویژگی‌های محیط طبیعی بر انتظام قرارگاه و اثر خصوصیات قرارگاهی بر انتظام فضاها" می‌شوند. متعاقب ترسیم نقشه انتظام فضائی مسکن، نمونه‌های پژوهش، طی جداول تحلیلی مشابه با جدول ۲، بررسی و تحلیل شد.

جدول ۱. فهرست قرارگاه‌های رفتار شناسایی‌شده در نمونه‌های مسکن روستایی

برگزاری جشن و مراسم	فعالیت‌های روزانه زنان، آشپزی و تهیه محصولات لبنی در فضای باز
پذیرایی از مهمان	همکاری زنان خانوار در انجام فعالیت‌های روزانه در فضای باز
پذیرایی از مهمان خودمانی	قالی‌بافی
پذیرایی از مهمان در فضای باز در هوای مناسب	رفع حاجت
خواب مهمان در صورت وجود	استحمام
خواب اعضای خانواده	استراحت دام، درمان، شیردوشی، حفاظت و کنترل دام
خواب اعضای خانواده در صورت وجود مهمان	حفاظت دام پرواری
خواب والدین	استراحت ظهرگاهی دام
خواب فرزندان	شیردوشی یا درمان دام
خواب و استراحت خانواده پسر	فعالیت‌های مشترک درمانی، شیردوشی دام
دورهم‌نشینی	آبیاری دام
دورهم‌نشینی در فضای باز در هوای مناسب	نمک‌دهی دام
صرف وعده‌های غذایی	علوفه‌دهی دام
صرف عصرانه و چای	نگهداری علوفه دام
صرف صبحانه	فعالیت‌های باغبانی
صرف نهار و شام	فعالیت‌های سبزی‌کاری
گفت‌وگو و مشورت با همدیگر	نگهداری بره‌ها
بازی بچه‌ها	محافظت دام از باران و آفتاب
فعالیت‌های آشپزی در فضای بسته	فعالیت‌های روزانه زنان، آشپزی و تهیه محصولات لبنی در فضای باز
فعالیت‌های آبدارخانه‌ای مطبخ در فضای بسته	همکاری زنان خانوار در انجام فعالیت‌های روزانه در فضای باز
فعالیت‌های پخت و تدارک غذا در فضای بسته	

(نگارنده)

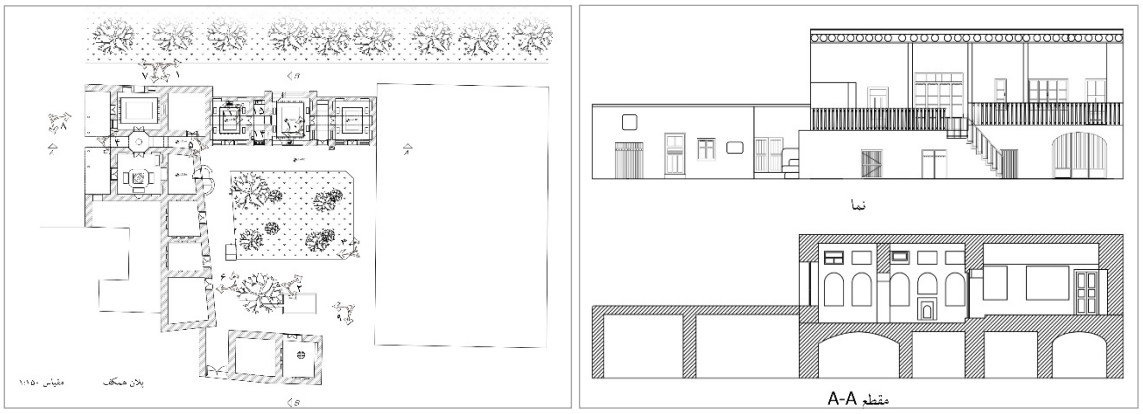

تصویر ۲. نمونه‌هایی از برداشت نقشه‌های انتظام فضائی و ثبت دیاگرام قرارگاه‌های رفتار روستای زفره (نگارنده)

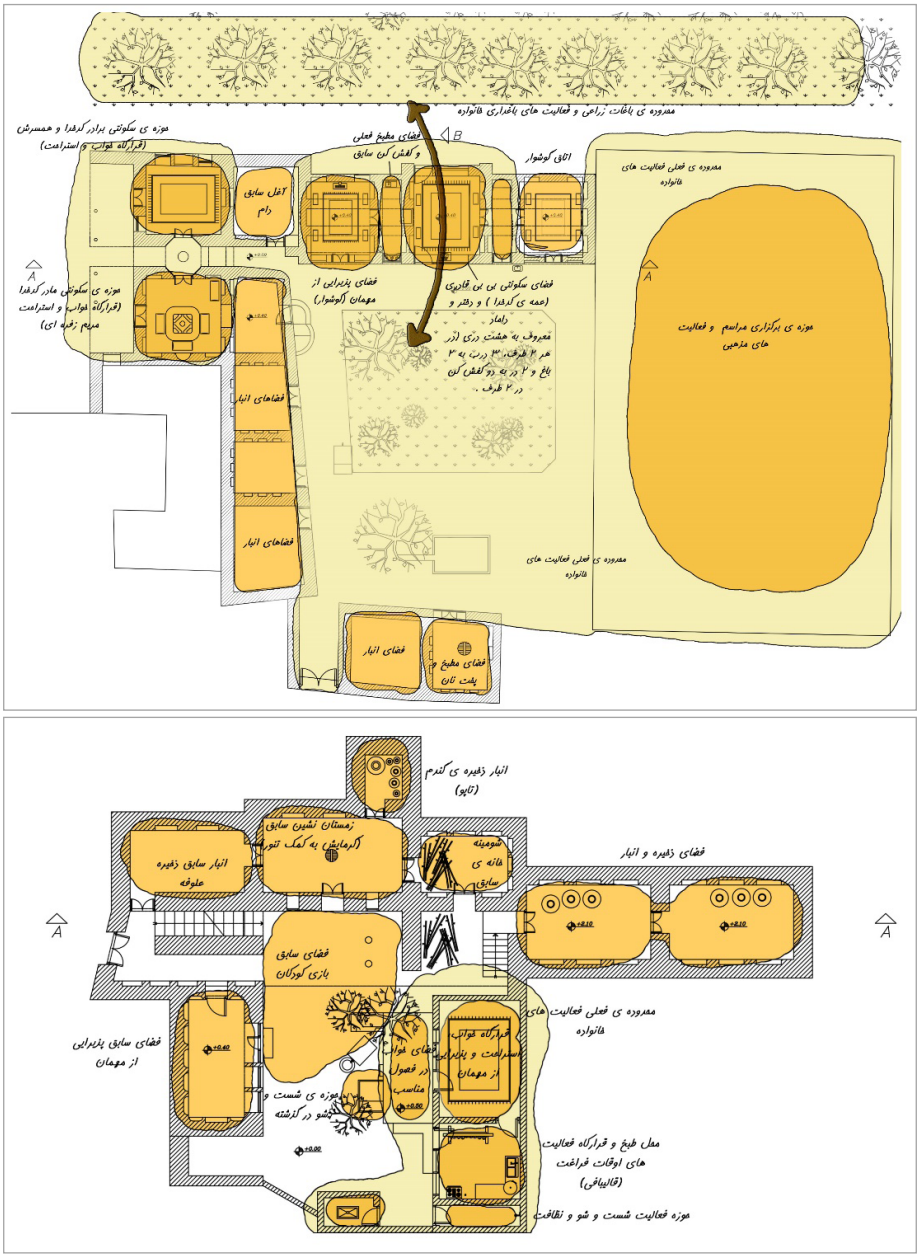

تصویر ۳. نمونه‌هایی از برداشت نقشه‌های انتظام فضائی و ثبت دیاگرام قرارگاه‌های رفتار روستای زفره (نگارنده)

جدول ۲. مثالی از تحلیل قرارگاه‌های رفتار "پذیرایی از مهمان" در مسکن بررسی موردی

نام قرارگاه رفتار	پذیرایی از مهمان	پیامدها
فعالیت قرارگاه	پذیرایی از مهمان	پذیرایی از مهمان و برقراری ارتباط اجتماعی در مقیاس اجتماعی عمومی پذیرایی و احترام مناسب به افراد مهمان ◄ نمایش جایگاه اجتماعی خانوار
افراد قرارگاه	افراد خانوار، معمولاً مردان و فرد یا افراد مهمان رسمی	پذیرایی و احترام مناسب به افراد مهمان ◄ نمایش جایگاه اجتماعی خانوار پذیرایی از مهمان ◄ حضور افراد غریبه در محدوده مسکن ◄ رعایت الگوهای فرهنگی در زمینه محرمیت افراد و فعالیت‌های خانوار
فضای قرارگاه	ساختمان اصلی زندگی خانوار	فضای محصور و سرپوشیده متناسب با جایگاه اجتماعی خانوار برای رویداد فعالیت قرارگاه پذیرایی از مهمان
مقطع زمانی، بازه زمانی	طول شبانه‌روز، متناسب با اتراق مهمان	اولویت زمانی رویداد فعالیت پذیرایی از مهمان ◄ تغییر در توالی روزمره فعالیت‌ها در عادت‌واره‌های روش زندگی ◄ نمایش جایگاه اجتماعی خانوار
فعالیت قبل، فضا و تفاوت زمانی آن	بدون فعالیت قبلی مشخص، وابسته به زمان آمدن مهمان	اولویت زمانی رویداد فعالیت پذیرایی از مهمان ◄ تغییر در توالی روزمره فعالیت‌ها در عادت‌واره‌های روش زندگی ◄ نمایش جایگاه اجتماعی خانوار
فعالیت بعد، فضا و تفاوت زمانی آن	بدون فعالیت بعدی مشخص، وابسته به زمان رفتن مهمان	اولویت زمانی رویداد فعالیت پذیرایی از مهمان ◄ تغییر در توالی روزمره فعالیت‌ها در عادت‌واره‌های روش زندگی ◄ نمایش جایگاه اجتماعی خانوار
منفک از چه قرارگاه‌هایی	قرارگاه‌های بخش مطبخ حوزه فضای دام	رعایت فواصل مناسب شنیداری، بویایی و بینایی از قرارگاه‌های بخش مطبخ به‌خاطر فعالیت‌های قرارگاهی مطبخ ◄ نمایش جایگاه اجتماعی خانوار رعایت فواصل مناسب شنیداری، بویایی و بینایی از قرارگاه‌های بخش مطبخ ◄ رعایت محرمیت زنان خانوار به‌عنوان انجام‌دهنده فعالیت‌های قرارگاهی مطبخ فاصله فضائی مناسب قرارگاه‌های فضای انسانی از فضای دامی ◄ عدم مزاحمت بو و گرد و خاک فضای دامی ◄ تأمین شرایط مطلوب محیطی رویداد فعالیت پذیرایی از مهمان
مجمع با چه قرارگاه‌هایی	قرارگاه‌های درون اتاق اصلی زندگی خانوار قرارگاه‌های فضای قاپو	ارتباط مناسب قرارگاه‌های رفتار دو فضای هم‌جوار (مثل استقبال از مهمان در حیاط و سپس پذیرایی در فضای اصلی زندگی) ◄ توالی مناسب فضائی و زمانی قرارگاه‌های رفتار مجاورت قرارگاه پذیرایی از مهمان با حیاط و اتاق اصلی زندگی خانوار ◄ فضاهای متناسب با جایگاه اجتماعی خانوار و رعایت محرمیت زنان خانوار
نشانه‌های وجود قلمرو قرارگاه	فضای اصلی زندگی خانوار با تزئینات مناسب	پذیرایی و احترام مناسب مهمان با استفاده از خصوصیات فضائی متناسب با جایگاه اجتماعی خانوار ◄ نمایش جایگاه اجتماعی خانوار
خصوصیات فضائی قرارگاه	فضای اصلی زندگی خانوار با تزئینات مناسب	پذیرایی و احترام مناسب مهمان با استفاده از خصوصیات فضائی متناسب با جایگاه اجتماعی خانوار ◄ نمایش جایگاه اجتماعی خانوار
تأثیر فعالیت قرارگاه (وجه آشکار) بر انتظام فضاها	نیاز به فضای مناسب برای پذیرایی از افراد مهمان و همچنین خواب و صرف غذای مهمان	ابعاد فضائی متناسب با افراد مهمان و فعالیت‌های آنان ◄ نشان‌دهنده اهمیت احترام مهمان ◄ نمایش جایگاه اجتماعی خانوار
تأثیر پیامدهای فعالیت قرارگاه (وجه پنهان) بر انتظام فضاها	ایجاد فضای متناسب با جایگاه اجتماعی خانوار برای پذیرایی از مهمان	پذیرایی و احترام مناسب مهمان با تأکید بر ابعاد فضائی و تزئینات داخلی متناسب با جایگاه اجتماعی خانوار ◄ نمایش جایگاه اجتماعی خانوار
اثر ویژگی‌های محیط طبیعی بر انتظام قرارگاه	نیاز به فضای هموار یا تسطیح‌شده	ویژگی‌های طبیعی مناسب برای رویداد فعالیت
اثر خصوصیات قرارگاهی بر انتظام فضاها	اهمیت احترام مهمان و متناسب با آن اهمیت فضای قرارگاه پذیرایی از مهمان	پذیرایی و احترام مناسب مهمان با تأکید بر ابعاد فضائی و تزئینات داخلی متناسب با جایگاه اجتماعی خانوار ◄ نمایش جایگاه اجتماعی خانوار

(نگارنده)

پس از بررسی داده‌های مصاحبه‌های مبتنی بر نقشه‌های انتظام فضائی و دیاگرام قرارگاه‌های رفتار، نکات ذکرشده از سوی مصاحبه‌شوندگان درباره ویژگی‌های قرارگاه‌های رفتار جمع‌بندی شدند. به‌عنوان یک مثال از شکل‌گیری نتایج، مشاهده قرارگاه‌های رفتار مسکن نشان داد که قرارگاه‌های مطبخ از قرارگاه‌های فضای اصلی زندگی خانوار دارای فاصله فضائی هستند. روند مصاحبه پژوهش مشخص نمود که این تفکیک فضائی، نشان از رعایت الگوهای فرهنگی فواصل شنیداری، بویایی و بینایی دارد و دارای دو پیامد است؛ پیامد اول به‌خاطر تأثیر فعالیت‌های قرارگاه‌های مطبخ است که در صورت عدم تفکیک فضائی مناسب، به جایگاه اجتماعی خانوار در تعاملات اجتماعی لطمه می‌زند. دوم، این تفکیک فضائی به منظور رعایت محرمیت زنان خانوار به‌عنوان انجام‌دهنده فعالیت‌های قرارگاه‌های مطبخ صورت گرفته است.

در این بررسی، تأثیر فعالیت قرارگاه (وجه آشکار) با تأثیر پیامدهای فعالیت قرارگاه (وجه پنهان) بر انتظام فضاها متفاوت است؛ زیرا رویداد یک فعالیت خاص به همراه خود، نیاز به ملزوماتی دارد که انتظام دیگر قرارگاه‌ها را تحت تأثیر قرار می‌دهد و در جدول ۲، مثالی از تحلیل قرارگاه‌های رفتار "پذیرایی از مهمان" در مسکن بررسی موردی، ارائه شده است.

تحلیل قرارگاه‌های رفتار در موردپژوهی محیط مسکن روستایی

یافته‌های پژوهش بر اساس مشاهدات قرارگاه‌های رفتار در موردپژوهی مسکن روستایی بررسی شده‌اند که "رویداد فعالیت‌ها" نقش محوری و کلیدی را در این بررسی دارد. این یافته‌ها مطابق با عناوین "تأثیر افراد انجام‌دهنده فعالیت‌ها بر انتظام قرارگاه، زمان‌مندی و فضامندی فعالیت‌های قرارگاه، تفکیک قرارگاه‌ها، تجمیع قرارگاه‌ها، توالی فضائی قرارگاه‌ها، توالی زمانی قرارگاه‌ها، خصوصیات فضائی قرارگاه، فواصل فضائی قرارگاه" در ادامه تشریح شده‌اند.

• تأثیر افراد انجام‌دهنده فعالیت‌ها بر انتظام قرارگاه: افراد انجام‌دهنده فعالیت‌ها بر "زمان‌مندی و فضامندی فعالیت‌ها" اثر می‌گذارند و انتظام قرارگاه‌های مسکن به آنها وابسته است. نقش افراد قرارگاه است که تأثیر مکملی بر ویژگی‌های قرارگاه فعالیت می‌گذارد. افراد انجام‌دهنده فعالیت‌ها بر ویژگی‌ها و انتظام قرارگاه فعالیت‌ها تأثیر تعیین‌کننده‌ای می‌گذارند؛ به‌طوری که قرارگاه‌های حضور و فعالیت مردان و زنان خانوار، خصوصیات فضائی متفاوتی را می‌طلبند. قرارگاه‌های والدین و فرزندان و همچنین قرارگاه‌های مهمان رسمی یا مهمان خودمانی نیز علی‌رغم انجام فعالیت مشابه، پیامدهای متفاوتی را بر قرارگاه‌های خود حاکم می‌نمایند.

"رویداد فعالیت پذیرایی از مهمان رسمی" با "نمایش جایگاه اجتماعی خانوار" در ارتباط است و امکان رویداد هم‌زمان یا مجاورت با دیگر قرارگاه‌های فعالیت در مسکن را ندارد و در ضمن، حضور مهمان رسمی نیازمند رعایت محرمیت افراد خانوار به‌خصوص زنان است، ولی "رویداد فعالیت پذیرایی از مهمان خودمانی" امکان هم‌زمانی با دیگر فعالیت‌ها از جمله آشپزی و قالی‌بافی را دارد. لذا رویداد فعالیت "پذیرایی از مهمان" با توجه به نوع مهمان، با پیامدهای متفاوتی همراه است.

رویدادهای رفتاری از جنسیت افراد نیز تأثیر می‌گیرند. در این راستا، رویداد فعالیت توسط زنان خانوار نیازمند رعایت محرمیت آنان است. محرمیت زنان و قرارگاه‌های فعالیت آنها، پیامدها و خصوصیات فضائی مناسبی را دارا هستند تا محرمیت آنان تأمین شود. رعایت محرمیت افراد خانوار در رویداد "فعالیت خواب شبانه" والدین، فرزندان و خانواده پسر نیز مورد توجه است. این محرمیت‌ها و ایجاد خلوت با توجه به رعایت الگوهای فرهنگی و سازگاری با نظام فرهنگی گروه روی می‌دهند.

نکته مهمی که می‌توان استنباط نمود این است که رویداد یک فعالیت مشخص توسط افراد مختلف از نقطه‌نظر جنسیت یا جایگاه اجتماعی، پیامدهای متفاوت و مکملی را بر قرارگاه حضور آنان حاکم می‌نمایدآورد. این پیامدهای مکمل، منشأ تعیین خصوصیات فضائی و زمانی قرارگاه‌های رفتار در محیط مسکن هستند.

• زمان‌مندی و فضامندی فعالیت‌های قرارگاه: زمان‌مندی و فضامندی فعالیت‌ها در مسکن در چارچوب جداول تحلیلی قرارگاه‌های رفتار، از طریق بررسی چگونگی "تفکیک و تجمیع قرارگاه‌ها" و "توالی فضائی و زمانی قرارگاه‌ها" مطالعه شده است. تفکیک و تجمیع قرارگاه‌ها، به دو صورت "فضائی و زمانی" رخ می‌دهد. البته "تفکیک و تجمیع قرارگاه‌ها" بر ماهیت "توالی قرارگاه‌ها" در دو بعد فضائی و زمانی تأثیر می‌گذارد. مسئله مهم در این بخش، فهم حریم قرارگاه‌ها برای بررسی وجوه تفکیک، تجمیع و توالی فعالیت‌ها است. بررسی نشانه‌های قلمرو وجود قرارگاه در مسکن نشان می‌دهد که حریم قرارگاه از دو طریق قابل فهم است؛ اول، رویداد فعالیت (عناصر غیرثابت) که خود به‌عنوان معرف حریم قرارگاه‌ها عمل می‌کند و دوم، عناصر نیمه‌ثابت مانند مبلمان که محدوده قرارگاه را تعریف می‌کنند. در مسکن روستایی که یک مسکن مبتنی بر انتظام توأمان زمانی و فضائی قرارگاه‌ها است، علاوه بر ثبت عناصر نیمه‌ثابت، مشاهده رویداد فعالیت قرارگاه،

مشخص‌کننده مرزهای فضائی و زمانی قرارگاه‌ها و فهم مسائل وابسته به زمان‌مندی و فضامندی آن است.

• تفکیک قرارگاه‌ها: نکته قابل‌توجه این است که تفکیک قرارگاه‌ها در مسکن، با توجه به الگوهای فرهنگی رعایت فواصل مناسب شنیداری، بویایی و بینایی شکل می‌پذیرد. پیامدهای فن ساخت نیز در مسکن در خدمت فواصل مناسب تفکیک فضائی قرارگاه‌ها هستند. فن ساخت از جمله ضخامت جداره‌ها با تأثیر بر فواصل شنیداری، بویایی و بینایی، محرمیت مناسب را برای افراد و رویداد فعالیت‌ها فراهم می‌آورد.

موقعیت ورودی در فضاها نیز با تفکیک قرارگاه‌ها مرتبط است. این موارد شامل؛ عدم اختلاط ورودی با قرارگاه‌های رفتار خانوار برای رعایت محرمیت افراد و فعالیت‌های خانوار، تعبیه ورودی با توجه به ایجاد شرایط مطلوب اقلیمی رویدادهای رفتاری و تسهیل روابط فضائی قرارگاه‌های رفتار هستند.

• تجمیع قرارگاه‌ها: برای تجمیع قرارگاه‌ها لازم است که فعالیت‌ها وجه مشترک یا مشابهی از قبیل هم‌سنخی نوع فعالیت‌ها یا هم‌سنخی افراد انجام‌دهنده فعالیت‌ها داشته باشند. همخوانی قرارگاه‌ها در ارتباط با فضاهای محاط آنان با هدف تسهیل روابط فضائی قرارگاه‌های رفتار و توالی مناسب زمانی رویدادهای رفتاری صورت می‌گیرد.

هم‌سنخ بودن نوع فعالیت‌ها باعث هم‌جواری فضائی قرارگاه رویداد فعالیت‌های همخوان می‌شود که این موضوع نیز به تسهیل روابط فضائی قرارگاه‌های رفتار و توالی مناسب زمانی رویدادهای رفتاری منتهی می‌شود. فضای مناسب محصور و سرپوشیده مطبخ ضمن تجمیع قرارگاه‌های همخوان، امکان رعایت هم‌زمانی فعالیت‌ها را نیز فراهم می‌آورد. از سویی، فعالیت‌های مرتبط با جنسیت افراد همچون زنان خانوار باعث تجمیع یا هم‌جواری قرارگاه‌های مربوط به حضور و فعالیت زنان برای رعایت محرمیت آنان می‌شوند.

ارتباط مناسب قرارگاه‌های رفتار در دو فضای هم‌جوار، با پیامد دسترسی مناسب بین قرارگاه فعالیت‌ها و تسهیل روابط فضائی قرارگاه‌های رفتار و توالی مناسب زمانی رویدادهای رفتاری همراه است. باید توجه داشت که هم‌جواری‌ها و تجمیع قرارگاه‌ها تأثیرات جانبی دیگری نیز دارند. تجمیع قرارگاه‌های رفتار در سطح یک مسکن یا همسایگی نیز به صورت "همکاری در رویداد فعالیت‌ها" خود را نشان می‌دهد که منجر به ایجاد قرارگاه‌های مشترک در بین چند خانواده همسایه در یک خانوار می‌شود.

• توالی فضائی قرارگاه‌ها: "تفکیک و تجمیع فضائی و زمانی قرارگاه‌ها" در رابطه با "زمان‌مندی و فضامندی فعالیت‌ها" است. تفکیک فضائی قرارگاه‌ها منجر به توالی توأمان فضائی و زمانی قرارگاه‌ها می‌شود. در عوض، تجمیع قرارگاه‌ها توالی زمانی قرارگاه‌ها و پیامدهای خاص آنها را به‌دنبال دارد.

یافته‌ها نشان می‌دهند که توالی فضائی و زمانی قرارگاه‌های رفتار، پیرو مفهوم "عادت‌واره"[۱۷] است. "بوردیو" مفهوم "عادت‌واره" را در ارتباط با فرآیند فرهنگ‌پذیری و درونی کردن نظام‌های بیرونی مطرح می‌نماید (Bourdieu, 1984: 101). عادت‌واره‌ها «نظام‌هایی از قابلیت‌های پایدار و قابل‌انتقال (از خلال آموزش و فرآیند اجتماعی شدن یا از طریق تقلید و تأثیرپذیری) هستند که ساختارهای بیرونی را در افراد درونی می‌کنند؛ به صورتی که افراد با عمل خود این ساختارها را بازتولید می‌کنند» (فکوهی، ۱۳۸۱: ۲۲۹). "بوردیو" عادت[۱۸] را متمایز از عادت‌واره می‌داند. عادت، چیزی تکراری و مکانیکی است تا مولد. او عادت‌واره را مولدی قدرتمند و ماندگار تشریح می‌کند که از یک مجموعه نظام‌مند اصولی ساده و در برخی موارد قابل‌تعویض (یا تغییر) تشکیل شده است که از آن می‌توان بی‌نهایت راه‌حل ابداع نمود؛ راه‌حل‌هایی که نمی‌توانند مستقیماً از شرایط تولید عادت‌واره استنباط شوند. عادت‌واره با توجه به اجبارهای بلافصل "موقعیت"[۱۹] اجرای آن روی می‌دهد. موقعیت به یک معنی، شرطی است که اجازه اجرای عادت‌واره را می‌دهد. عادت‌واره حاوی انطباق‌هایی است که به‌طور مستقیم به وسیله ضرورت‌های سازگاری با موقعیت‌های جدید و پیش‌بینی‌نشده، لازم می‌آیند و ممکن است تغییر شکل‌های پایدار عادت‌واره را به همراه داشته باشند؛ اما این تغییر شکل‌ها در محدوده معینی باقی خواهند ماند. موقعیت، شرطی است که زمانی که شرایط عینی انجام آن مهیا نیست، اجازه اجرای عادت‌واره را می‌دهد. در واکنش به سازوکار آنی، فرد به سوی ظرفیت‌های "مشابه‌ساز" عادت‌واره هدایت می‌شود. عادت‌واره دارای قدرت سازگاری است و دائم خود را با دنیای خارج سازگار می‌کند (Bourdieu, 1993: 87-88). عادت‌واره، ساختاری مولد است که در محدوده عینی معین، تعداد بی‌پایانی از الگوهای رفتار یا فکر و بیان را به صورت بالقوه و به نسبت غیرقابل‌پیش‌بینی تولید می‌نماید که این مسئله در رابطه با رویدادهای رفتاری و توالی زمانی و فضائی قرارگاه‌های آن صدق می‌کند.

توالی فضائی قرارگاه‌ها به صورت توأمان با توالی زمانی قرارگاه‌ها از تفکیک یا تجمیع قرارگاه‌ها در مسکن نشأت می‌گیرند. مبلمان فضاها نیز تحت تأثیر توالی فضائی قرارگاه‌ها هستند. مبلمان مناسب فضا، بستر مناسبی را برای امکان رویداد فعالیت‌ها مهیا می‌کنند و انعطاف لازم را برای توالی مناسب فضائی و زمانی قرارگاه‌های رفتار در عادت‌واره‌های روش زندگی ایجاد می‌نمایند. مبلمان مناسب فضا (سازمان‌دهی

عناصر نیمه‌ثابت)، با تأمین خصوصیات کالبدی مناسب، باعث هدایت افراد می‌شوند و زمینه رویداد فعالیت‌ها در قرارگاه‌های مسکن را فراهم می‌آورند.

مسئله حائز اهمیت دیگر، تأثیر عادت‌واره‌ها بر "انعطاف قرارگاه‌های رفتار و توالی آنها" است. این توالی‌ها بر فضامندی و زمان‌مندی خاص هر فعالیت تأکید دارند. از سویی، همچنان که گفته شد، فعالیت‌های انسان و توالی قرارگاه‌های آنها تحت تأثیر عادت‌واره‌ها هستند؛ لذا درجه‌ای از انعطاف و سازگاری را بنا بر خصوصیات مولد عادت‌واره‌ها برای انطباق لازم قرارگاه‌ها با عناصر ثابت فضائی و زمانی به همراه دارند. بنابراین، توالی فعالیت‌ها در مسکن، الگوی مشخص با وجوه منعطفی را در محدوده عناصر ثابت فضائی و زمانی به خود می‌گیرد. تأثیر عادت‌واره‌ها بر رویداد و توالی فعالیت‌ها در "توالی زمانی فعالیت‌ها" در مسکن آشکارتر است. در این حالت، فعالیت‌های روزانه تحت الگوهای مشخصی روی می‌دهند، ولی به صورت مکانیکی تکرار نمی‌شوند. این مطلب را می‌توان توضیحی بر ویژگی خودتنظیم‌گری قرارگاه‌ها (Scott, 2005) و چرخه زندگی قرارگاه‌ها(Wicker, 2012) دانست. قرارگاه‌های رفتار به‌طور پیوسته خود را متناسب با هدفی مشخص تنظیم می‌نمایند و درجه‌ای از آزادی را در الگوی پایه رفتاری قرارگاه برای انطباق لازم قرارگاه‌ها با عناصر ثابت فضائی قائل می‌شوند.

• توالی زمانی قرارگاه‌ها: مطابق با یافته‌ها، در نمونه‌های بررسی‌شده، به اولویت یا توالی مناسب زمانی فعالیت‌ها در عادت‌واره‌های روش زندگی توجه می‌شود. در زندگی روزمره، اولویت و توالی زمانی فعالیت‌ها به‌طور معمول رعایت می‌شود، لیکن توالی فعالیت‌ها در ارتباط اجتماعی در سطح اجتماعی خویشاوندی و عمومی به منظور رعایت وجهه فعالیت پذیرایی از مهمان، دستخوش تغییر می‌شود.

از دیگر نکات درباره زمان‌مندی فعالیت‌ها، رویداد فعالیت‌های هم‌زمان قرارگاه‌های همخوان در عادت‌واره‌های روش زندگی است. از سویی باید توجه شود که برخی فعالیت‌ها در مقاطع مشخص و با توالی مناسب زمانی روی می‌دهند و پیرو عادت‌واره‌ها نیستند. پاره‌ای از فعالیت‌ها نیز در اوقات فراغت روی می‌دهند و با توجه به توالی مناسب زمانی دیگر فعالیت‌ها در عادت‌واره‌های روش زندگی تنظیم می‌شوند.

رویکرد توالی زمانی قرارگاه‌های متفاوت در یک فضا باعث می‌شود که نام‌گذاری فضاها در مسکن حداقل با نام‌گذاری فضاهای مسکن در دیگر محیط‌های ساخته‌شده متفاوت باشد. در مسکن روستایی، در فضای اصلی زندگی خانوار، فعالیت‌هایی همچون؛ پذیرایی از مهمان، خواب و استراحت مهمان، خواب اعضا یا فرزندان خانوار، صرف وعده‌های غذایی و دورهم‌نشینی و گفت‌وگو در مقاطع مختلف زمانی روی می‌دهند. در فضای آشپزی نیز دامنه‌ای از فعالیت‌ها چون؛ پذیرایی از مهمان خودمانی، فعالیت‌های پخت و تدارک غذا، دورهم‌نشینی و گفت‌وگو، صرف وعده‌های غذایی در طول زمان صورت می‌پذیرد. بنابراین رویکرد انتظام زمانی قرارگاه‌ها در یک فضا، امکان نام‌گذاری برای فضاها را دشوار می‌سازد. از همین‌رو است که در جوامع روستایی، به جای ساخت فضاهای متعدد، از هم‌پوشانی زمانی قرارگاه‌ها در فضاهای محدود، برای رویدادهای رفتاری زندگی بهره گرفته می‌شود.

• خصوصیات فضائی قرارگاه: خصوصیات فضائی متناسب با وجوه آشکار و پنهان فعالیت قرارگاه‌ها و پیامدهای آنها ایجاد می‌شوند. وجه آشکار یا فعالیت محض نیازمند خصوصیات مشخصی همچون؛ هندسه، ابعاد فضا و انتظام روابط فضائی است. این خصوصیات آشکار، پیامدهایی را نیز به همراه دارند.

در این راستا، رویداد فعالیت پاره‌ای از قرارگاه‌ها نیازمند خصوصیات مناسب چون محصوریت و سرپوشیدگی است. همچنین رعایت خلوت برای رویداد فعالیت، به خصوصیات فضائی مناسب وابسته است و حتی ایجاد شرایط مطلوب رویداد فعالیت‌ها با خصوصیات فضائی مناسب از قبیل هندسه و ابعاد ارتباط مستقیم دارد.

به هر حال، رویداد فعالیت با توجه به اشغال بخشی از فضای محصور یا باز در توالی زمانی و فضائی رویداد فعالیت‌ها انجام می‌گیرد و فضای مناسب برای رویداد فعالیت در توالی مناسب زمانی و فضائی قرارگاه‌ها مهم است. بنابراین، انتظام فضائی مسکن با توجه مساحت لازم فضا برای رویداد هر فعالیت در مقاطع زمانی مختلف و همچنین با امکان تسهیل روابط فضائی با دیگر قرارگاه‌های رفتار سازمان‌دهی می‌شود. باید توجه داشت که خصوصیات فضائی قرارگاه‌ها با توجه به فن ساخت فضای قرارگاه و کنترل فواصل شنیداری، بویایی و بینایی، متناسب با میزان محرمیت قرارگاه‌ها در الگوهای فرهنگی شکل می‌گیرند.

مبلمان مناسب فضا همچنین باعث سازمان‌دهی عناصر نیمه‌ثابت برای هدایت مناسب رویداد فعالیت در قرارگاه خاص آن می‌شوند. رویداد فعالیت خود به‌عنوان معرف حریم قرارگاه عمل می‌کند و عناصر نیمه‌ثابت مانند مبلمان نیز محدوده قرارگاه را تعریف می‌نمایند و باعث درک حریم قرارگاه‌ها و هدایت افراد برای پیروی از آن می‌شوند.

• فواصل فضائی قرارگاه: فواصل فضائی تحت تأثیر تفکیک و تجمیع قرارگاه‌های درون فضاها هستند. در عمده موارد، تفکیک قرارگاه‌ها و ایجاد فواصل فضائی به منظور رعایت وجهه فعالیت پذیرایی از مهمان، با توجه به جایگاه اجتماعی

خانوار صورت می‌پذیرد. در مواردی نیز تفکیک قرارگاه‌ها و ایجاد فواصل فضائی، متأثر از رعایت محرمیت خانوار انجام می‌گیرد. همچنین برای رعایت محرمیت قرارگاه خواب والدین و فرزندان یا افراد مهمان یا خانواده پسر، تفکیک قرارگاه‌های رفتار و ایجاد فواصل فضائی روی می‌دهد. مسئله قابل‌توجه این است که همه این تفکیک‌های قرارگاه‌ها و ایجاد فواصل فضائی، با توجه به الگوهای فرهنگی رعایت فواصل مناسب شنیداری، بویایی و بینایی شکل می‌پذیرند. تجمیع قرارگاه‌ها و مجاورت و تجمیع فضاهای آنها، حاکی از تسهیل روابط فضائی قرارگاه‌های رفتار، توالی زمانی مناسب رویدادهای رفتاری و رعایت هم‌زمانی فعالیت‌های همخوان است.

نتیجه‌گیری

هدف این پژوهش، کاربرد نظریه قرارگاه رفتار در مطالعات مسکن بوده است که قابلیت انجام پژوهش میدانی و فهم قرارگاه‌های رفتار در محیط مسکن را داشته باشد. بنابراین برای پژوهش میدانی، ویژگی‌های قرارگاه‌ها در محیط مسکن نمونه‌های مورد مطالعه با "نمونه‌گیری نظری هدفمند" در محیط مسکن روستایی بررسی شدند. مسکن روستایی، طیف قابل‌توجه قرارگاه‌ها در محیط مسکن است که مشابه خصوصیات آن از جمله؛ هم‌پوشانی زمانی و فضائی قرارگاه‌ها و توالی توأمان فضائی و زمانی آنها در محیط مسکن شهری وجود ندارد. به‌طور کلی، مسکن، ترکیبی از توالی زمانی و فضائی قرارگاه‌ها با درجه‌ای از هم‌پوشانی زمانی یا فضائی در فضاهای مسکن است که این هم‌پوشانی در مساکن روستایی نقش مهمی دارد. در مسکن روستایی، نظامی از فعالیت‌ها در قرارگاه‌های مختلف در یک فضا در طول زمان روی می‌دهد که باعث توالی زمانی قرارگاه‌های رفتار در یک فضا می‌شود. بنابراین، استفاده‌های متعدد از یک قرارگاه بر اساس زمان‌بندی روی می‌دهند و توالی زمانی فعالیت‌ها در یک فضا به جای توالی و تفکیک فضائی قرارگاه‌ها رخ می‌دهد.

در پاسخ به پرسش اول در خصوص کاربرد نظریه قرارگاه رفتار در مطالعات رفتار محیط مسکن، با توجه به یافته‌های تحقیق، مطابق با جدول ۳، باید سه دسته کلی موضوعی مورد بررسی قرار گیرد؛ ۱. مشخصات کلی قرارگاه رفتار، ۲. ویژگی‌های مربوط به نظام فعالیت‌ها و ۳. ویژگی‌های فضائی قرارگاه‌ها.

پس از دسته‌بندی اولیه، مطابق با جدول ۳، ویژگی‌هایی همچون؛ "فعالیت قرارگاه‌ها، افراد شامل، فضای محاطی، مقطع زمانی و بازه زمانی رویداد فعالیت قرارگاه‌ها، فعالیت قبل و بعد و تفاوت فضائی و زمانی فعالیت قرارگاه (توالی زمانی و فضائی قرارگاه‌ها)، تفکیک و تجمع قرارگاه‌ها، نشانه‌های وجود قلمرو قرارگاه، خصوصیات فضائی قرارگاه، تأثیر فعالیت قرارگاه بر انتظام فضاها، تأثیر پیامدهای فعالیت قرارگاه بر انتظام فضاها، اثر ویژگی‌های محیط طبیعی بر انتظام قرارگاه و اثر خصوصیات قرارگاهی بر انتظام فضا" باید در محیط مسکن مورد بررسی قرار گیرند. همچنین، مقایسه و ارتباط بین دیدگاه‌های نظری با مصادیق عینی در ستون آخر جدول اضافه شده است.

در پاسخ به پرسش دوم پژوهش، برای پیاده‌سازی و پژوهش میدانی نظریه قرارگاه رفتار، از ابزارهای ترسیم نقشه‌های مقیاس‌دار محیط و دیاگرام توالی فضائی و زمانی قرارگاه‌ها بهره گرفته شد. نتایج تحقیق در حوزه‌های "تأثیر افراد انجام‌دهنده فعالیت‌ها بر قرارگاه، زمان‌مندی و فضامندی فعالیت‌ها، تفکیک قرارگاه‌ها، تجمیع قرارگاه‌ها، توالی فضائی قرارگاه‌ها، توالی زمانی قرارگاه‌ها، عناصر فضائی قرارگاه، خصوصیات فضائی در قرارگاه‌های مختلف مسکن، فواصل فضائی قرارگاه" تشریح شده‌اند. با توجه به هدف اصلی تحقیق، نظریه قرارگاه رفتار در مطالعات رفتار- محیط مسکن گسترش و کاربرد داده شده است و روش‌مندی این تحقیق، قابل تعمیم به سایر محیط‌های مسکونی است.

از جمله دستاوردهای قابل‌توجه، توسعه مفهوم "عادت‌واره" در تبیین نحوه توالی فضائی و زمانی قرارگاه‌های رفتار است. مسئله حائز اهمیت دیگر، تأثیر عادت‌واره‌ها بر "انعطاف قرارگاه‌های رفتار و توالی آنها" است. فعالیت‌های انسان و توالی قرارگاه‌های آن تحت تأثیر عادت‌واره‌ها هستند؛ لذا درجه‌ای از انعطاف و سازگاری را بنا بر خصوصیات مولد

جدول ۳. یافته‌های ویژگی‌های قرارگاه‌های رفتار برای بررسی در محیط‌های مسکونی

مشخصات کلی قرارگاه رفتار	ویژگی‌های مربوط به نظام فعالیت‌ها	ویژگی‌های فضائی قرارگاه‌ها	مقایسه و ارتباط بین دیدگاه‌های نظری با مصادیق عینی
نام قرارگاه رفتار	فعالیت قبل، فضا و تفاوت زمانی آن	خصوصیات فضائی قرارگاه	فعالیت قبل، فضا و تفاوت زمانی آن و خصوصیات فضائی قرارگاه در دیدگاه‌های نظری مورد توجه بوده است.
فعالیت قرارگاه	فعالیت بعد، فضا و تفاوت زمانی آن	تأثیر فعالیت قرارگاه (وجه آشکار) بر انتظام فضاها	وجوه فعالیتی قرارگاه‌ها در دیدگاه‌های نظری مورد توجه بوده، اما تأثیر فعالیت قرارگاه بر انتظام فضاها (وجه آشکار) مورد توجه نبوده است و در این تحقیق بررسی شد.
افراد قرارگاه	منفک از چه قرارگاه‌هایی	تأثیر پیامدهای فعالیت قرارگاه (وجه پنهان) بر انتظام فضاها	وجوه تفکیک قرارگاه‌ها در دیدگاه‌های نظری مورد توجه بوده، اما تأثیر پیامدهای فعالیت قرارگاه (وجه پنهان) بر انتظام فضاها مورد توجه نبوده است و در این تحقیق بررسی شد.
فضای قرارگاه	مجمع با چه قرارگاه‌هایی	اثر ویژگی‌های محیط طبیعی بر انتظام قرارگاه	وجوه تجمیع قرارگاه‌ها در دیدگاه‌های نظری مورد توجه بوده، اما اثر ویژگی‌های محیط طبیعی بر انتظام قرارگاه مورد توجه نبوده است و در این تحقیق بررسی شد.
مقطع زمانی، بازه زمانی	نشانه‌های وجود قلمرو قرارگاه	اثر خصوصیات قرارگاهی بر انتظام فضاها	قلمرو قرارگاه‌ها در دیدگاه‌های نظری مورد توجه بوده، اما اثر خصوصیات قرارگاهی بر انتظام فضاها مورد توجه نبوده است و در این تحقیق بررسی شد.

(نگارنده)

عادت‌واره‌ها برای انطباق لازم قرارگاه‌ها با عناصر ثابت فضائی و زمانی به همراه دارند. بنابراین، توالی فعالیت‌ها در مسکن، الگوی مشخص با وجوه منعطفی را در محدوده عناصر ثابت فضائی و زمانی به خود می‌گیرد.

نتایج این تحقیق با تکیه بر روش‌مندی آن می‌توانند به فهم چرائی شکل مسکن روستایی کمک نمایند و طراحان با توجه به ویژگی‌های قرارگاه‌های رفتار، به طراحی مساکن روستایی بپردازند تا با زندگی روستایی سازگاری داشته باشند. همچنین یکی از پیشنهادهای پژوهشی آتی، استفاده از روش‌مندی این پژوهش برای مطالعات بینافرهنگی در حوزه مسکن روستایی است. در زمینه آموزش معماری نیز باور نویسندگان بر این است که تحلیل محیط‌های روستایی، دارای قابلیت‌های مناسبی برای آموزش وجوه بنیادین طراحی محیط است؛ بنابراین پیشنهاد می‌شود روش‌مندی و یافته‌های این پژوهش در زمینه آموزش تحلیل و طراحی مسکن روستایی به‌کار گرفته شوند. البته چالش اصلی مطالعات روستایی، درهم تنیدگی "الگوهای زیستی"، "معیشتی" و "کارکردی" است که در مباحث کالبدی و رفتاری مساکن روستایی باید با نگاهی جامع و کلان در نظر گرفته شود و کلیت روستا در قالب سه‌گانه الگوهای زیستی، معیشتی و کارکردی مورد بررسی قرار گیرد.

پی‌نوشت

1. Behavior Setting
2. Psychological Ecology
3. Systems of Setting
4. Circumjacent
5. Performance zone
6. Entra - Personal
7. Synomorphy
8. Self-Regulation
9. Life Cycle

10. Sense Making
11. Cues
12. Fixed, Semi-Fixed, and Non-Fixed Elements
13. Individual-Environment Relation
14. Collective-Environment Relation
15. The Cultural Landscape
16. Systems of Activities
17. Habitus
18. Habit
19. Situation

سپاسگزاری

با تشکر از دانشجویان گرامی؛ خانم شراره پولادساز، آقای محمد حسین چیت‌ساززاده، خانم سارا سعیدی، خانم شبنم موسایی و آقای امیرمحمد مومنی که برداشت‌های میدانی را در قالب درس تحلیل و طراحی روستا در دانشگاه هنر اصفهان انجام دادند.

منابع و مآخذ

- آذر، عادل (۱۳۸۰). بسط و توسعه روش آنتروپی شانون برای پردازش داده‌ها در تحلیل محتوی. *علوم انسانی دانشگاه الزهرا (س)*، ۱۱ (۳۸-۳۷)، ۱۸-۱.
- استراس، آنسلم و کوربین، جولیت (۱۳۸۷). **اصول روش تحقیق کیفی، نظریه مبانی رویه‌ها و شیوه‌ها**. ترجمه بیوک محمدی، چاپ دوم، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- بازرگان، عباس (۱۳۸۹). **مقدمه‌ای بر روش‌های تحقیق کیفی و آمیخته، رویکردهای متداول در علوم رفتاری**. چاپ اول، تهران: دیدار.
- ترشابی، کریم‌بخش؛ اکرمی، غلامرضا و عینی‌فر، علیرضا (۱۴۰۰). مسکن بومی و شیوه سکونت در حاشیه رودخانه سرباز بلوچستان. *مسکن و محیط روستا*، ۴۰ (۱۷۴)، ۱۰۲-۸۹.
- حافظ‌نیا، محمدرضا (۱۳۸۹). **مقدمه‌ای بر روش تحقیق در علوم انسانی**. چاپ شانزدهم، تهران: سمت.
- رحیمی‌پور، نیلوفر؛ عطاریان، کورش و دیده‌بان، محمد (۱۳۹۹). گونه‌شناسی مسکن روستایی شهرستان بروجرد بر پایه الگوهای بومی ساختاری- کالبدی (نمونه موردی: روستای کوشکی سفلی). *مسکن و محیط روستا*، ۳۹ (۱۷۱)، ۴۸-۳۵.
- رنجبر، هادی؛ حق دوست، علی اکبر؛ صلصالی، مهوش؛ خوشدل، علیرضا؛ سلیمانی، محمدعلی و بهرامی، نسیم (۱۳۹۱). نمونه‌گیری در پژوهش‌های کیفی: راهنمایی برای شروع. *دانشگاه علوم پزشکی ارتش جمهوری اسلامی ایران*، ۱۰ (۳)، ۲۵۰-۲۳۸.
- زرگر، اکبر؛ سرتیپی‌پور، محسن؛ میری، سید حسن و شیخ‌طاهری، حامد (۱۳۹۶). طراحی و شکل‌گیری خانه روستایی به روایت معماران قدیمی (مطالعه موردی: روستاهای شهرستان گرمسار). *مسکن و محیط روستا*، ۳۶ (۱۵۸)، ۲۰-۳.
- سرتیپی‌پور، محسن و سرتیپی‌پور، امیررضا (۱۳۹۸). کیفیت فضائی در طراحی بافت سکونتگاه‌های کوچک: بافت‌های روستایی. *مسکن و محیط روستا*، ۳۸ (۱۶۵)، ۱۶-۳.
- سرتیپی‌پور، محسن؛ رستمی، محمدرضا؛ شهابی شهمیری، مجتبی و امیرسادات، میثم (۱۳۹۷). تحلیل و ارزیابی ویژگی‌های مسکن روستایی بر اساس نمونه‌گیری سال ۱۳۹۲. *مسکن و محیط روستا*، ۳۷ (۱۶۳)، ۱۸-۳.
- شریفی‌نیا، زهرا (۱۳۹۹). تحلیل ساختاری- کارکردی طرح‌های هادی روستایی در ارتقای کیفیت سرزندگی روستائیان. *مسکن و محیط روستا*، ۳۹ (۱۷۰)، ۱۲۳-۱۱۱.
- فکوهی، ناصر (۱۳۸۱). **تاریخ اندیشه و نظریه‌های انسان‌شناسی**. چاپ اول، تهران: نی.
- گروت، لیندا و وانگ، دیوید (۱۳۸۸). **روش‌های تحقیق در معماری**. ترجمه علیرضا عینی‌فر، چاپ دوم، تهران: دانشگاه تهران.

- لنگ، جان (۱۳۸۱). **آفرینش نظریه معماری، نقش علوم رفتاری در طراحی محیط**. ترجمه علیرضا عینی‌فر، چاپ اول، تهران: دانشگاه تهران.
- هاشمیان، لیلا بیگم؛ متین، مهرداد و ارمغان، مریم (۱۴۰۰). تبیین سینومرفی در قرارگاه‌های رفتاری بر اساس شیوه زندگی در خانه‌های محلی روستایی مبتنی بر خوانش از ادبیات داستانی- اقلیمی (مطالعه موردی داستان خوندشت نوشته ناصر وحدتی). *پژوهش‌های روستایی*، ۱۲ (۳)، ۶۳۱-۶۰۸.
- همدانی گلشن، حامد؛ مطلبی، قاسم و بهزادفر، مصطفی (۱۳۹۸). تدوین یک چارچوب نظری ترکیبی از برهم‌کنش نحو فضا و قرارگاه‌های رفتاری به منظور مقایسه الگوهای رفتاری- حرکتی در محیط‌های مسکونی؛ مورد کاوی نارمک، یوسف‌آباد و شهرک غرب. *دانش شهرسازی*، ۳ (۴)، ۱۱۰-۹۱.

- - Barker, R. (1968). **Ecological Psychology Concepts and Methods for studying the Environment of Human Behavior**. Stanford, California: Stanford University Press.
- - Bourdieu, P. (1984). **Distinction: A Social Critique of the Judgment of Taste**. Harvard: Harvard University Press.
- - Bourdieu, P. (1993). **Sociology in Question**. London: Sage.
- - Coolen, H. (2014). The relevance of the concepts of affordance and behavior setting for housing research. **ENHR Conference**. Edinburgh.
- - Lang, J. & Moleski, W. (2011). **Functionalism Revision: Architectural Theory and Practice and Behavioral Science**. Surrey: Ashgate Publishing Limited.
- - Rapoport, A. (1990). **The meaning of the built environment**. Tucson: University of Arizona Press.
- - Rapoport, A. (1993). **System of activities and system of settings. In S. kent, Domestic Architecture and the use of space, an interdisciplinary cross-cultural study**. Cambridge: Cambridge University Press.
- - Rapoport, A. (2005). **Culture, Architecture, and Design**. Chicago, Illinois: Locke Science Publishing Company, Inc.
- - Scott, M. (2005). A Powerful Theory and a Paradox: Ecological Psychologists After Barker. *Journal of Environment and Behavior*, 37 (3), 295-329.
- - Wicker, A. (1979). **An Introduction to Ecological Psychology**. Monterey, California: Brooks/Cole Publishing Company.
- - Wicker, A. (2012). Perspectives on Behavior Settings: With Illustrations from Allison`s Ethnography of a Japanese Hostess Club. *Environment and Behavior*, 44 (4), 474-491.